

Sociální zabezpečení

(Veřejné finance – ekonomické souvislosti)

Alena Kopfová
Katedra finančního práva a národního hospodářství, kanc. 122
Alena.Kopfova@law.muni.cz

Sociální zabezpečení

- Využíváno státem při řešení důsledků sociálních událostí a rizik a při garanci sociálních jistot
- Sociální událost – vede k tíživé životní situaci
 - Např. nemoc, úraz, invalidita, těhotenství, stáří, narození dítěte, úmrtí rodinného příslušníka, ztráta zaměstnání
- Sociální riziko
 - „sociální události či sociální příhody, které jsou právem známé, a s nimiž právo spojuje vznik, změnu či zánik práv a povinností, pomocí nichž lze tímto událostem předejít či je zmírnit nebo překonat tíživou životní situaci způsobenou takovou událostí“

Sociální zabezpečení

- sociální jistota
 - Zajištění určitých práv občanů ve vymezených životních situacích
- Paradox sociálního zabezpečení
 - Systémy sociálního zabezpečení nemohou samy zajistit sociální jistoty lidí, kterých se týkají, mohou pouze usilovat o snížení jejich sociálních nejistot

Sociální zabezpečení

- Užší pojetí sociálních událostí:
 - Důchodové zabezpečení
 - Sociální služby
- Širší pojetí sociálních událostí:
 - Péče o zdraví
 - Zabezpečení v nemoci a při úrazu, při invaliditě
 - Zabezpečení matek v těhotenství a v mateřství
 - Zabezpečení ve stáří
 - Zabezpečení v nezaměstnanosti
 - Zabezpečení pozůstalých v případě úmrtí rodinných příslušníků
 - Pomoc rodinám s dětmi
 - Sociální péče
- V praxi pojmáno v širším pojetí

Principy sociálního zabezpečení

- Univerzalita (všeobecnost)
- Uniformita (rovnost)
- Komplexnost
- Adekvátnost
- Sociální garance
- Sociální solidarita
- Sociální spravedlnost
- Participace

Metody sociálního zabezpečení

- Spoření
 - V některých státech i jako povinné
- Soukromé pojištění
 - Princip ekvivalence
- Podnikové zaopatření
- Sociální pojištění
 - Základem systému sociálního zabezpečení
 - Povinné příspěvky
 - Princip solidarity, ekvivalence (zásluhové dávky), všeobecnosti a univerzálnosti
- Státní zaopatření, státní sociální podpora
 - Reaguje na konkrétní sociální událost, je adresná
 - Např. zdravotní péče, přídavky na děti
- Sociální pomoc
 - Hrazeno se SR a různých neziskových organizací
 - Ve složitých životních situacích, kdy se občan nedokáže sám o sebe postarat (nezaměstnanost, úraz)
 - Princip solidarity, adresné dávky

Sociální péče

- V ČR zahrnuty oblasti:
 - Ústavní péče (např. pro tělesně či mentálně postiženou mládež, domovy důchodců)
 - Pečovatelská služba (zařízení pro denní pobyt, domy s pečovatelskou službou, obslužná zařízení)
 - Domovy pro matky s dětmi
 - Zařízení pro občany vyžadující zvláštní pomoc
 - Jídelny pro důchodce

Zdravotní péče

- Zdravotní politika státu vychází z principů:
 - Práva na ochranu zdraví
 - Práva na zdravotní péči
 - Rovnosti v těchto právech a svobodách
- Zdravotní péče zahrnuje:
 - Ambulantní péči
 - Zdravotnické služby
 - + zdravotnická výroba, zdravotnická výchova a vzdělávání lékařů, věda a výzkum

Financování sociálního zabezpečení

- Sociální zabezpečení:
 - Prostřednictvím parafiskálního mimorozpočtového fondu sociálního zabezpečení
 - Z veřejných rozpočtů, zejména ze SR
- Zdravotní péče:
 - Prostřednictvím tvorby, rozdělování a použití mimorozpočtových fondů (v ČR rozpočty zdravotních pojišťoven)
 - Z výdajů SR
 - Z výdajů rozpočtů územní samosprávy
- Sociální kvóta – vývoj výdajů na sociální zabezpečení (podíl výdajů na HDP v %)

Nástroje financování sociálního zabezpečení

- **Přímé**
 - Povinné příspěvky na sociální zabezpečení (pojištění)
 - Povinné veřejné zdravotní pojištění (charakter daňových příjmů)
 - Dávky sociálního zabezpečení
- **Nepřímé**
 - Daňové úlevy u individuálních důchodových daní a důchodových daní korporací
 - Daňové výdaje
- Založeno na kombinaci principu solidarity a principu zásluhovosti
- (zdravotní péče respektuje princip solidarity)

Dávky sociálního zabezpečení

- Dávky zásluhové
 - Výše je závislá na předchozím výdělku pojištěnce
 - Princip ekvivalence
 - Forma peněžních dávek (např. nemocenské dávky, starobní důchody)
- Dávky univerzální (tzv. plošné dávky)
 - Poskytovány v jednotné výši všem, nezávislé na výdělcích
 - Bez vazby na sociální potřebnost
 - Peněžní forma (např. přídavky na děti, podpora při narození dítěte) nebo naturální (např. zdravotní péče)

Dávky sociálního zabezpečení

- Dávky individualizované
 - Poskytovány podle určitého kritéria pouze potřebným občanům
 - Individuální výše, tzv. adresné dávky
 - Forma peněžitých dávek
 - Princip solidarity
- Dávky kombinované
 - Kombinace zásluhových a univerzálních dávek
 - Např. starobní důchody
 - Posilovat zásluhovou složku

Systemy financování sociálního zabezpečení

- Průběžné financování sociálního zabezpečení
 - Z běžných veřejných příjmů daného rozpočtového roku se financují běžné výdaje na sociální zabezpečení – tzv. mezigenerační přerozdělování
 - Zdroje financování – povinné příspěvky na sociální zabezpečení (pojistné) od občanů, povinné veřejné zdravotní pojištění, daně
 - Nebezpečí „kolapsu průběžného financování sociálního zabezpečení“
 - Hlavní problémy:
 - Stárnutí obyvatel, potřeba valorizace dávek, růst nákladů institucí, tlak na růst povinných příspěvků na sociální zabezpečení, nízká tvorba pracovních míst, malé domácí úspory, vládní populismus

Systemy financování sociálního zabezpečení

- **Financování z kapitalizovaného fondu – fondové financování**
 - Založen na tvorbě, rozdělování a používání kapitalizovaného fondu sociálního zabezpečení u pojišťoven na principu pojišťovacím
 - Princip ekvivalence a zásluhovosti
 - Stát má dozor nad hospodařením – zpravidla vymezeny způsoby zhodnocování finančních prostředků vložených pojištěnci (do nerizikových CP, zejména státních dluhopisů)
 - Posiluje odpovědnost jednotlivce, motivuje ke spoření na stáří
 - Stát jednotlivce motivuje:
 - Příspěvky ze státního rozpočtu
 - Různé daňové výhody

Vícepilířový systém financování sociálního zabezpečení

- Veřejný pilíř
 - Povinný, upraven zákonem
 - Cílem zmírnění chudoby ve stáří a pojištění dalších rizik
 - Princip solidarity, průběžný systém financování sociálního zabezpečení, mezigenerační rozdělování
 - Založen na využití:
 - Všeobecného programu zdravotní péče
 - Všeobecného programu sociální pomoci
 - Univerzálních dávek sociálního zabezpečení
 - Státem garantované minimální výši starobního důchodu
 - Povinného pojištění – sociálního a zdravotního

Vícepilířový systém financování sociálního zabezpečení

- Povinný soukromý pilíř
 - Občan ze zákona povinen spořit do kapitalizovaného fondu pojišťovny
 - Založen na odluce od státu, zrušení mezigeneračního přerozdělování
 - Využití principu ekvivalence
- Dobrovolný soukromý pilíř
 - Nadstavba v systému sociálního zabezpečení
 - Využívání principu ekvivalence a zásluhovosti (zásluhové dávky)

Situace v ČR v oblasti sociálního zabezpečení

- Sociální zabezpečení je příjmem SR (Ministerstvo práce a sociálních věcí) odděleně se sleduje pouze část plynoucí na důchodové pojištění.
- Metody sociálního zabezpečení:
 - sociální pojištění
 - sociální péče
 - sociální pomoc
- Oblasti sociálního zabezpečení:
 - Důchodové pojištění
 - Nemocenské pojištění (včetně pojištění pro případ mateřství a invalidity)
 - Pojištění v nezaměstnanosti
 - Péče o rodinu
 - Sociální péče, tzv. záchranná sociální síť (např. péče o opuštěné děti, hendikepované občany apod.)
 - Zdravotní pojištění (dostupnost základní zdravotní péče)
- Princip ekvivalence v kombinaci s principem solidarity

Sazby pojistného v ČR

Pojistné	2008	2009	2010	2011
Zaměstnanec	8 %	6,5 %	6,5 %	6,5%
Nemocenské pojištění	1,1 %	0 %	0 %	0 %
Důchodové pojištění	6,5 %	6,5 %	6,5 %	6,5 %
Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	0,4 %	0 %	0 %	0 %
Zaměstnavatel	26 %	25 %	25 %	25 %
Nemocenské pojištění	3,3 %	2,3 %	2,3 %	2,3 %
Důchodové pojištění	21,5 %	21,5 %	21,5 %	21,5 %
Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	1,2 %	1,2 %	1,2 %	1,2 %
OSVČ	29,6 %	29,2 %	29,2%	29,2%
Nemocenské pojištění	4,4 %	1,4 %	1,4 %	2,3 %
Důchodové pojištění a státní politiku zaměstnanosti	29,6 %	29,2 %	29,2 %	29,2 %

Sazby sociálního pojištění v zemích EU

Sociální pojištění v zemích EU v roce 2003			
Stát	Zaměstnanec	Zaměstnavatel	Celkem
Belgie *	13,07 %	32,35 %	45,42 %
Dánsko	0 %	0 %	0 %
Finsko	4,4 %	17,3 %	21,7 %
Francie	6,55 %	8,2 %	14,75 %
Irsko *	4 %	8,5 %	12,5 %
Itálie	8,89 %	23,81 %	32,7 %
Lucembursko	8 %	8 %	16 %
Německo	9,55 %	9,55 %	19,1 %
Nizozemí	17,9 %	0 %	17,9 %
Portugalsko *	11 %	23,25 %	34,25 %
Rakousko	10,25 %	12,55 %	22,8 %
Řecko	6,67 %	13,33 %	20 %
Španělsko *	4,7 %	23,6 %	28,3 %
Švédsko	7 %	10,21 %	17,21 %
Velká Británie*	8,4 % - 10,0 %	8,9 % - 11,9 %	17,3 % - 21,9 %
Česko	8 %	26 %	34 %

*státy, kde je pouze jedna sazba pro zdravotní a sociální pojištění dohromady

Pramen: "Sozial Kompass Europa", Herausgeber: Bundesministerium für Gesundheit und soziale Sicherung - Bundesrepublik Deutschland

Počet důchodců a poplatníků pojistného (k 31. 12. 2010)

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet důchodců celkem	2 645 100	2 683 784	2 719 161	2 754 011	2 790 391	2 819 093
Počet starobních důchodců	1 961 870	1 995 350	2 028 865	2 066 005	2 108 368	2 260 032 ^{*)}
Počet poplatníků pojistného	4 788 289	4 848 236	4 880 187	4 978 920	4 905 021	5 011 797
Počet poplatníků na 1 důchodce	1,81	1,80	1,79	1,80	1,76	1,78
Počet poplatníků na 1 starobního důchodce	2,44	2,43	2,40	2,41	2,33	2,22 ^{*)}

Pozn.: ^{*)} Uvedený údaj není možné porovnávat s údaji z předchozích let v důsledku navýšení počtu starobních důchodců od 1. 1. 2010 v souvislosti s přeměnou invalidního důchodu na starobní při dosažení věku 65 let (novela zákona o důchodovém pojištění).

Zdroj: Gejdoš, P. Počty důchodů, důchodců a poplatníků pojistného ke 31. 12. 2010. ČSSZ

Výše soc. pojištění hrazeného zaměstnancem v roce 2008 (v %)

Zdroj: Gola, P. Sociální pojištění odkrojí z výplat největší kus. Měšec.cz. [2. 10. 2008]. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/socialni-pojisteni-odkroji-z-vyplat-nejvetsi-kus/>

Země	Sociální pojištění	Země	Sociální pojištění
Polsko	25,6	Dánsko	11,2
Nizozemí	21,4	Portugalsko	11
Německo	20,85	Itálie	9,2
Rakousko	18,1	Velká Británie	9,2
Řecko	16	Norsko	7,8
Turecko	15	USA	7,65
Švýcarsko	14,4	Kanada	7,55
Belgie	14	Korea	7,1
Lucembursko	14	Švédsko	7
Francie	13,6	Finsko	6,5
Maďarsko	13,5	Španělsko	6,35
Slovensko	13,4	Irsko	5,1
Česko	12,5	Island	4,2
Japonsko	11,85	Nový Zéland	1,2

Věk odchodu do důchodu

Stát	Muži	Ženy	Stát	Muži	Ženy
Belgie	65	63	Malta	61	60
Dánsko	67	67	Německo	65	65
Estonsko	63	59,5	Nizozemí	65	65
Finsko	65	65	Norsko	67	67
Francie	60	60	Polsko	65	60
Irsko	66	66	Portugalsko	65	65
Island	67	67	Rakousko	65	60
Itálie	65	60	Řecko	65	65
Kypř	65	65	Slovensko	62	62
Lichtenštejnsko	64	64	Slovinsko	63	61
Litva	62,5	59,5	Španělsko	65	65
Lotyšsko	62	62	Švédsko	65	65
Lucembursko	65	65	Švýcarsko	65	64
Maďarsko	62	62	Velká Británie	65	60

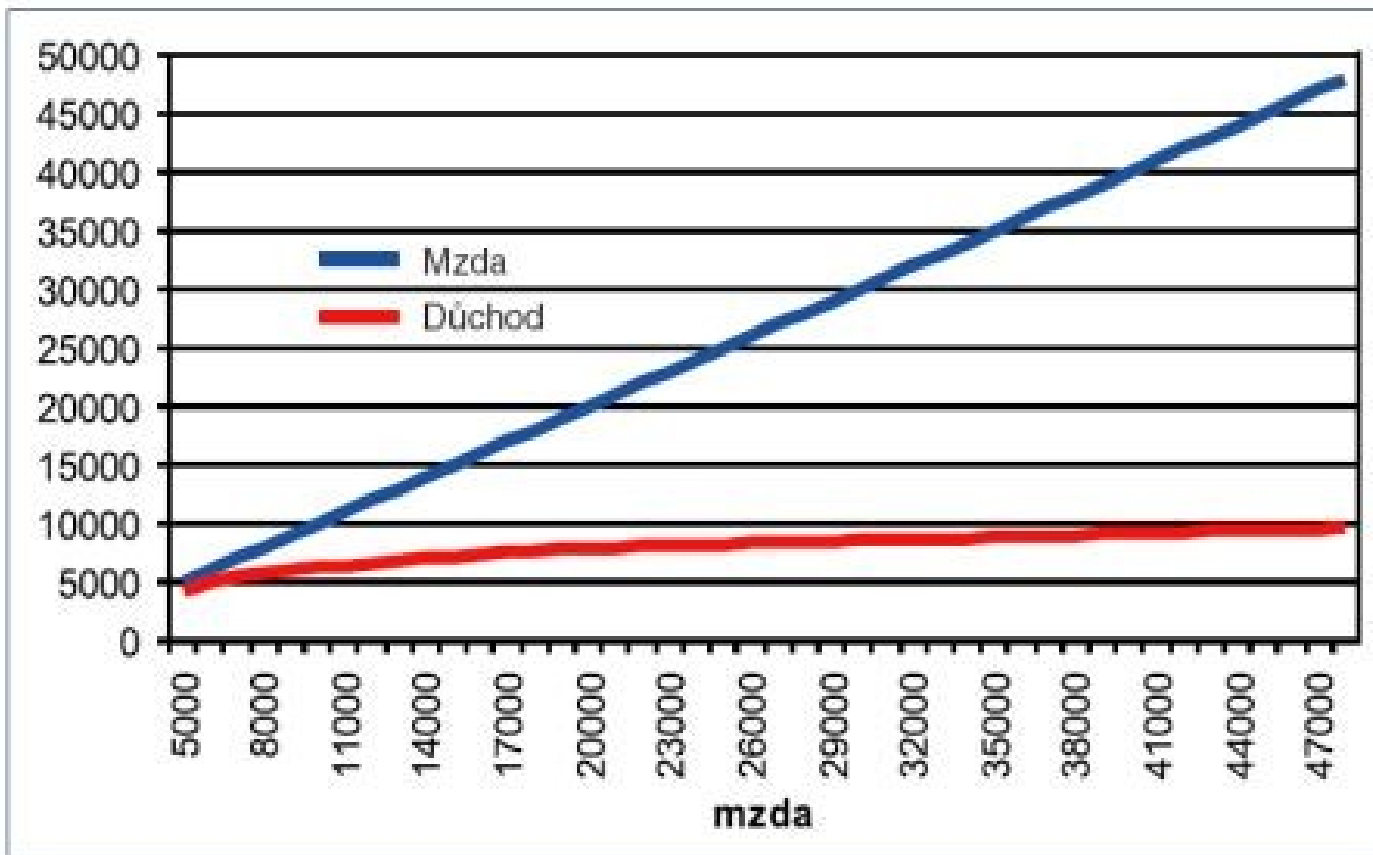
Pramen: Měšec.cz. [2. 10. 2008]. Dostupné z: <http://www.mesec.cz/clanky/kdy-pujdou-evropane-do-penze-v-letosnim-roce/>

Starobní důchod

- Výše základní výměry tohoto typu starobního důchodu činí od 1. 1. 2011 činí 2 230 Kč měsíčně (2 170 Kč v roce 2010), výše procentní výměry nesmí být nižší než 770 Kč měsíčně.
- Starobní důchody jsou valorizovány, jestliže inflace překročí 5 %.
- Průměrný důchod dosáhl k 31. 12. 2010 na částku 10 123 Kč, z toho u mužů 11 240 Kč a u žen 9 189 Kč.
- Průměrný věk důchodců pobírajících sólo starobní důchod ke konci roku 2010 byl 68 let (muži 69 a ženy 67 let)
- Nejvyšší úhrnná průměrná výše starobního důchodu (bez členění na pohlaví) byla v Praze a činila 10 817 Kč, nejnižší úhrnná průměrná výše starobního důchodu byla v Olomouckém kraji a činila 9 829 Kč
- Nově přiznaných důchodů, jejichž trvalá výplata byla zahájena v roce 2010, bylo celkem 212 393, z toho bylo 128 116 starobních důchodů a 37 093 invalidních důchodů
- V roce 2010 dosáhla průměrná mzda výše 23 951 Kč, v meziročním srovnání činil přírůstek 463 Kč (2,0 %).
- Průměrné penze dosahuje cca 44 % občanů, průměrné mzdy však jen cca 30 % občanů.

Výše důchodu vůči předchozí mzdě v ČR

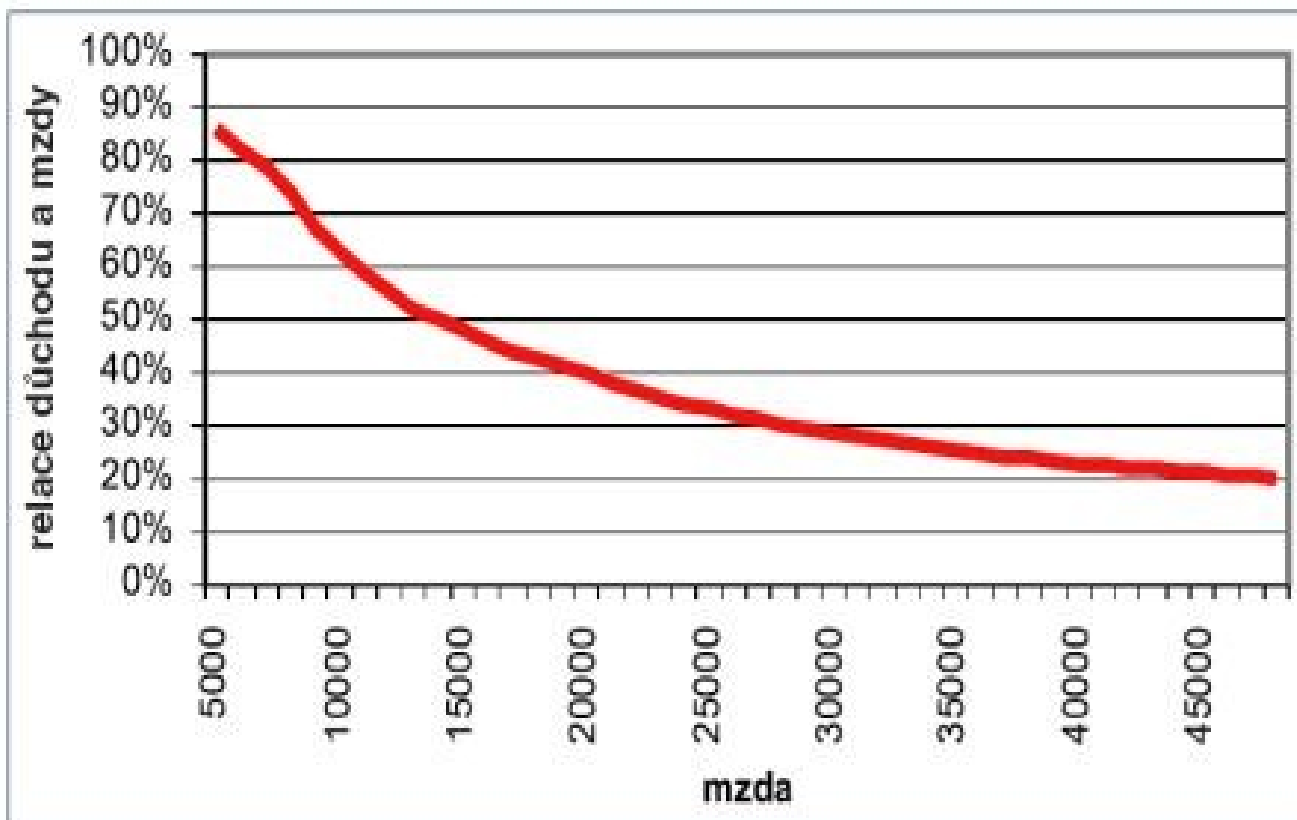
Výše důchodu v závislosti na výši předchozí mzdy (Kč měsíčně)

Pramen: Měšec.cz. [2. 10. 2008]. Dostupné z: www.mesec.cz/clanky/penzijni-reforma-z-dilny-ods/ - 40k

Relace důchodu k předchozí mzdě v ČR

Relace důchodu k předchozí hrubé mzdě

Pramen: Měšec.cz. [2. 10. 2008]. Dostupné z:
www.mesec.cz/clanky/penzijni-reforma-z-dilny-ods/ - 40k

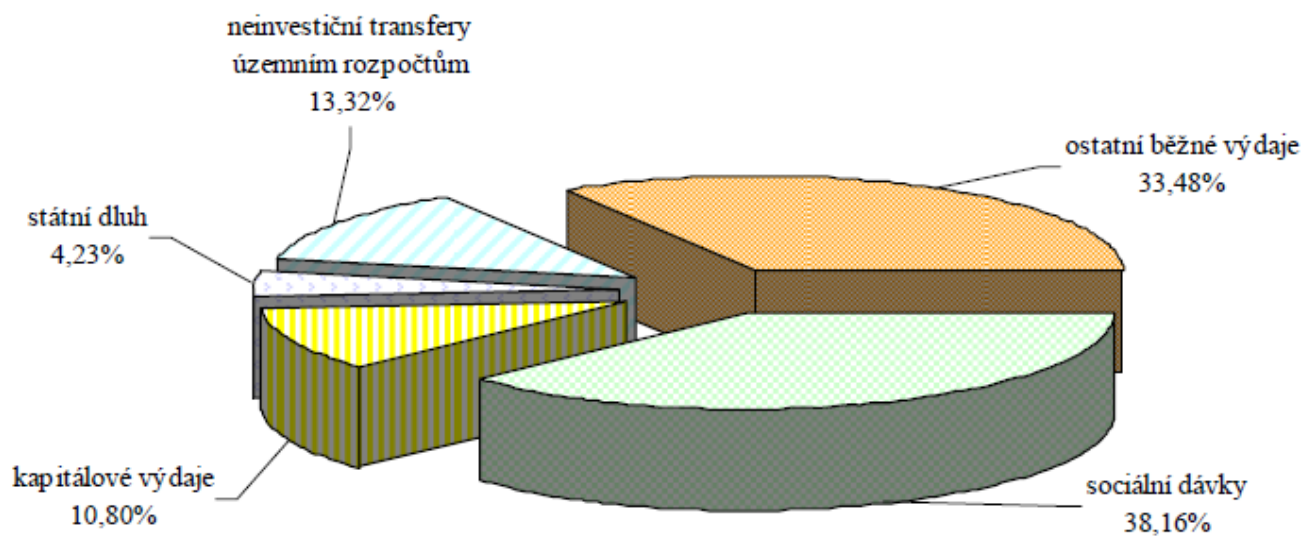
Výše státní penze v zemích OECD

Výše státní penze v členských zemích OECD (v % z čisté mzdy)			
Země	Výše státní penze u jednotlivých výši mezd		
	Podprůměrná mzda (50 %)	Průměrná mzda (100 %)	Nadprůměrná mzda (200 %)
Lucembursko	125.0	109.8	104.2
Řecko	99.9	99.9	99.9
Rakousko	91.2	93.2	79.3
Maďarsko	86.6	90.5	92.6
Itálie	89.3	88.8	89.1
Španělsko	88.7	88.3	83.4
Turecko	96.2	87.2	71.9
Nizozemí	82.5	84.1	83.8
Portugalsko	115.9	79.8	86.3
Německo	61.7	71.8	67.0
Finsko	87.3	71.5	123.1
Polsko	69.6	69.7	70.5
Francie	98.0	68.8	59.2
Švédsko	90.2	68.2	74.3

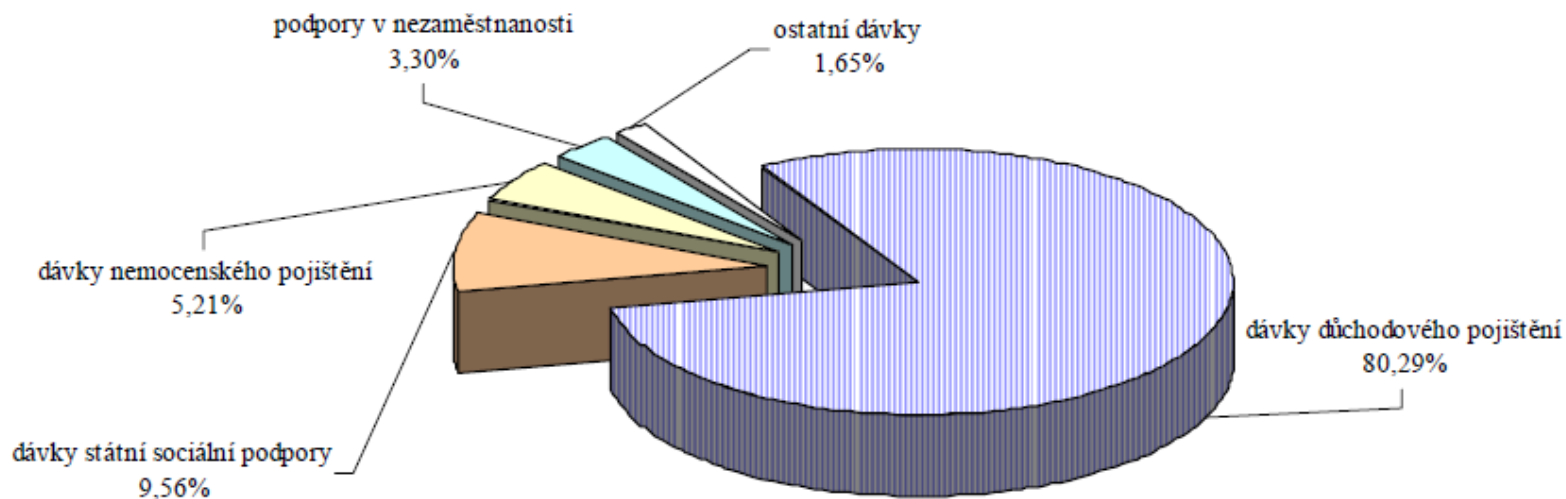
Švýcarsko	71.4	67.3	41.4
Island	95.8	65.9	57.2
Norsko	85.5	65.1	50.1
Belgie	82.7	63.1	42.7
Jižní Korea	93.4	63.0	48.3
Slovensko	58.2	60.2	65.7
Japonsko	80.1	59.1	44.3
Česko	88.3	58.2	35.3
Kanada	89.4	57.1	30.6
Dánsko	95.6	54.1	35.5
Austrálie	77.0	52.4	36.5
USA	61.4	51.0	39.0
Velká Británie	78.4	47.6	29.8
Mexiko	50.4	45.1	44.1
Nový Zéland	77.1	39.5	22.0
Irsko	63.0	36.6	21.9

Pramen: OECD, *Pensions at a Glance: Public Policies Across OECD Countries, 2005 Edition*, ISBN-92-64-018719 © OECD 2005

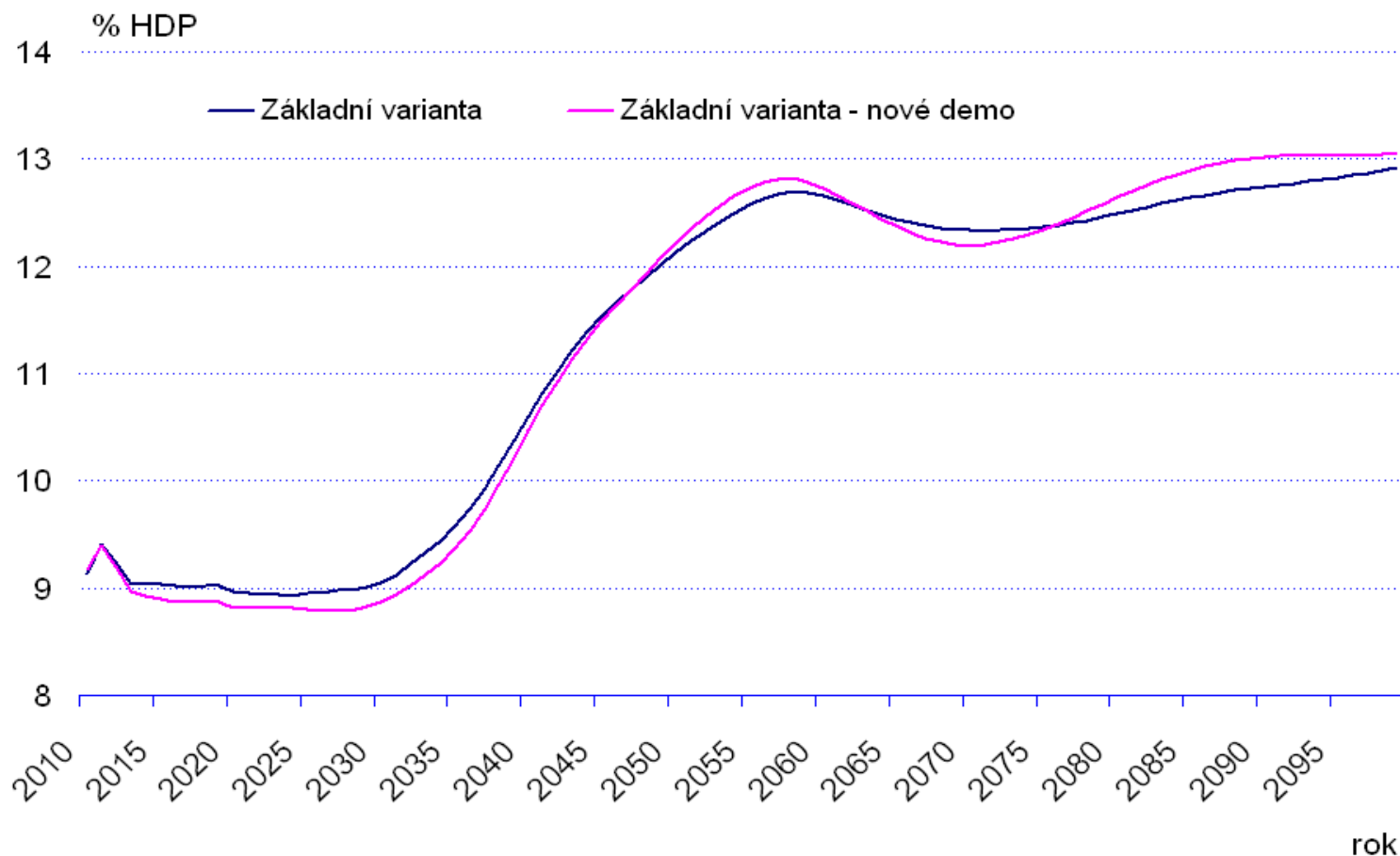
Struktura výdajů státního rozpočtu (2010)

Struktura sociálních dávek (2010)

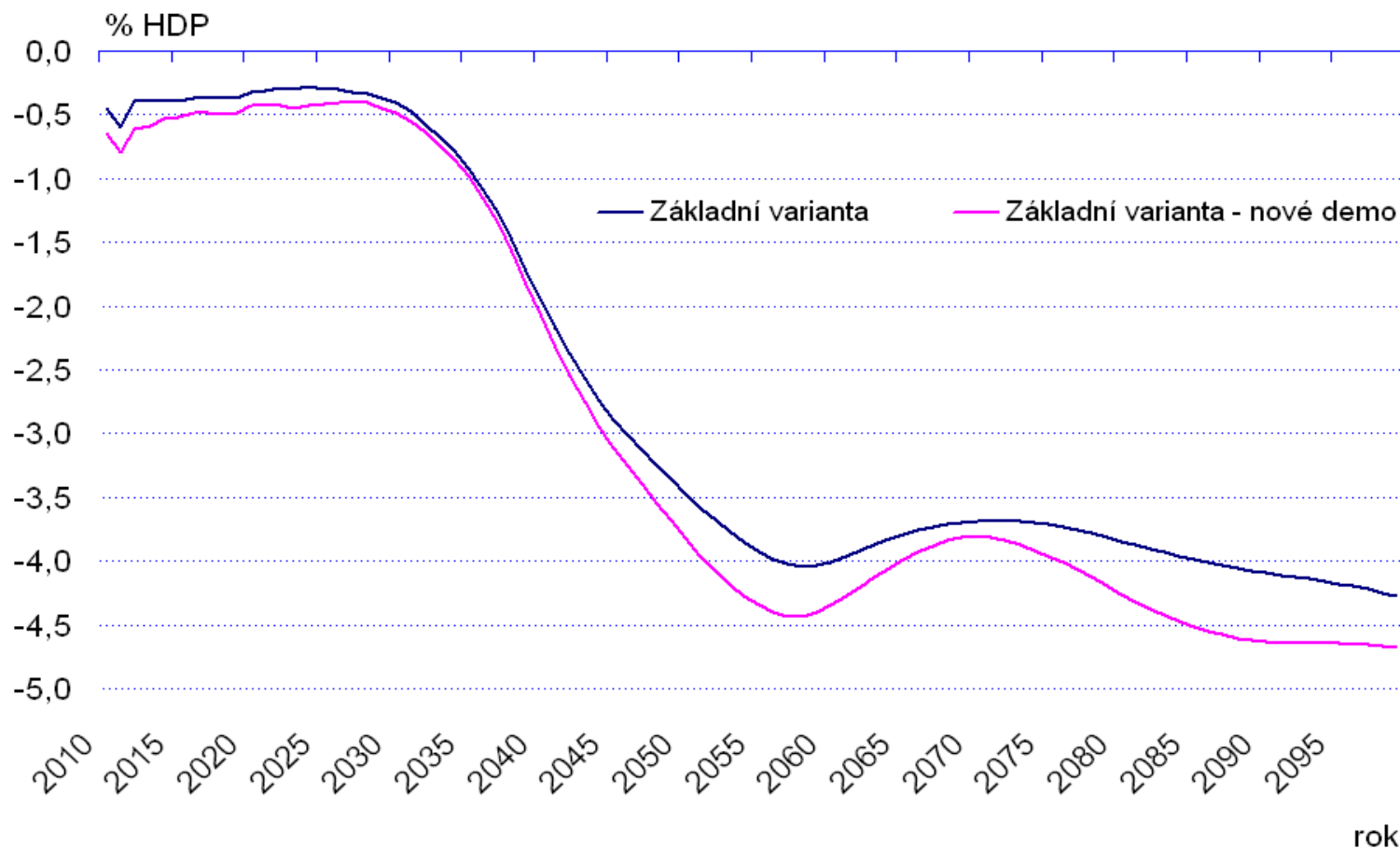

Výdaje na starobní důchody

Nová demografická prognóza. Ministerstvo financí. [8. 4. 2010]. Dostupné z:
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_duchod_ref_pes.html

Saldo starobních důchodů

Nová demografická prognóza. Ministerstvo financí. [8. 4. 2010]. Dostupné z:
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_duchod_ref_pes.html

Hlavní problémy sociálního pojištění

- vysoká nivelizace důchodů, která nemotivuje k vyšší ekonomické aktivitě
- vysoká míra příjmové solidarity
- nedostatečná připravenost systému na stárnutí populace
- nárůst počtu předčasných starobních důchodů v předchozích letech a s tím související stagnace reálného odchodu do důchodu
- nepřiměřeně velký rozsah náhradních dob pojištění
- nedostatečný rozvoj nositele pojištění vlivem rozpočtového uspořádání a dlouhodobého poddimenzování finančních prostředků

Pramen: Penzijní připojištění – důchodové systémy. Finance.cz. [2. 11. 2009]. Dostupné z: http://www.finance.cz/home/penzijni_pripojisteni/duchodove_systemy/situace_v_cr/